Florovsky Gheorghe, Arhipreotul

DOUĂ TESTAMENTE

„Acestea sunt cele două legăminte: cel de la Muntele Sinai, care aduce afară în robie... Ierusalimul cel de sus este liber și este mama noastră a tuturor” (Galateni 4:24-26).

Doctrina Bisericii este una dintre cele mai misterioase și inefabile dogme ale credinței creștine: aici „marea taină a evlaviei” stă înaintea noastră în plenitudinea sa încă neîmplinită, nerealizată. Și nu este o coincidență faptul că nici apostolii, nici sfinții părinți, nici Sinoadele ecumenice nu au dat definiții complete ale bisericității și doar în simboluri și asemănări nu au dezvăluit ceea ce le-a apărut cu o imediată certitudine în experiența credinței inspirată de Dumnezeu. După cum a exprimat recent unul dintre teologii ortodocși, *„ nu există un concept al Bisericii, ci Ea însăși,* iar pentru fiecare membru viu al Bisericii, viața bisericească este lucrul cel mai definit și tangibil pe care îl cunoaște” - credinciosul nu își poate mărturisi cunoașterea vie altfel decât în imagini și comparații sfințite de uzul apostolic, patristic și liturgic.

Creștinismul nu se limitează nici la învățătură, nici la porunci, iar acestea nu sunt principale în el. *„ Ceea ce era de la început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit, ce au atins mâinile noastre, cu privire la Cuvântul vieții (căci viața s-a arătat și am văzut și mărturisim și vă vestim viața veșnică, care era la Tatăl și s-a arătat nouă) - ce am văzut și am auzit, vă vestim, ca și voi să aveți părtășie cu noi; și părtășia noastră este cu Tatăl și cu Fiul Său, Iisus Hristos ”* (1 Ioan 1)... Așa a scris sfântul Apostol Ioan turmei sale. Creștinismul este Viața, descoperită lumii și oamenilor în Hristos, Viața Adevărată și Veșnică, de care devenim părtași prin credință și „darul lui Dumnezeu”. Creștinismul este o „nouă creație”, născută în Hristos, o nouă umanitate, dacă se poate spune așa, o nouă realitate metafizică. *Creștinismul este Biserica.* Prin întregul set de expresii simbolice afirmăm sensul esențial al vieții pământești a Mântuitorului, suferințele și umilința Sa, moartea Sa pe cruce și Învierea de trei zile, realitatea „metafizică” a victoriei pe care a obținut-o asupra iadului și a morții. Iar victoria lui Hristos, realizarea Sa răscumpărătoare, constă în

faptul că El a creat Biserica Sa, Trupul Său mistic, în care „toate lucrurile cerești și pământești” au fost unite și sunt unite continuu în cea mai sinceră comuniune cu Dumnezeu, în care totul și fiecare se împlinesc întru unul - în Hristos și în Tatăl Său. Rugăciunea preoteasc a Domnului a fost pentru Biserică, iar noi repetăm cu îndrăzneală cererile ei tainice, înălțând rugăciunile noastre pentru „unificarea tuturor”. Ne rugăm pentru „dispensația împlinirii timpurilor”, pentru „zidirea Trupului lui Hristos”, ca prin acțiunea milostivă a harului Său atotvindecător, Domnul să-i unească într-o „o singură turmă” pe toți fiii Săi ascultători și neascultători, atât pe cei credincioși, cât și pe cei care au căzut din cauza slăbiciunii sau neglijenței, și „pe cei rupți prin violență” - să se unească într-un singur „trup”, animat de un singur duh, „uniți și legați prin încheieturi și legături”: „ca toți să fie una”. Și numai în plinătatea dătătoare de viață a Bisericii, în „plinătatea Celui care umple totul în toți”, se împlinește adevărata unitate a creației, predeterminată „de la început”, dar revelată în timp și treptat, acea unitate care se va împlini în „zilele din urmă”, când „toți vor ajunge la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la un om desăvârșit, la măsura staturii plinătății lui Hristos”, transformați „în libertatea glorioasă a copiilor lui Dumnezeu”, când „toți, de la cel mai mic până la cel mai mare, Îl vor cunoaște pe Domnul” și „ *orice genunchi se va pleca înaintea numelui lui Isus, în cer, pe pământ și sub pământ”...* Speranța noastră ne duce dincolo de limitele istoriei ca o alternanță plictisitoare a nașterii și a morții της γενήσεως καί τής φθοράς: „ *nu avem aici o cetate care rămâne, ci una care va veni”* , căutăm „Cetatea Domnului,*al cărui artist și constructor este Dumnezeu*„pământ nou și cer nou, Ierusalimul ceresc. «Așteptăm învierea morților și viața veacului viitor» – atunci Dumnezeu va fi închipuit în toate lucrurile... Atunci se va împlini cuvântul scris: «moartea a fost înghițită de biruință»... Și în aceasta este nădejdea noastră: «Hristos a înviat din morți, pârga celor ce au murit»...

Prin însuși actul mărturisirii *credinței* „În Biserica Una, Sfântă, Catolică și Apostolică” afirmăm natura sa *„dincolo de lume”* , existența sa nu din această lume: căci „credința este convingerea lucrurilor *nevăzute”.* Biserica este începutul transformării carismatice universale a creației așteptate la „sfârșit”. Dar tocmai din acest motiv, fiind în esența sa „invizibilă”, extramundană, ea este reală și eficientă în *această* lume istorică, nu anulând-o, ci transformând-o în ea însăși. Biserica este lumea *care se transformă* , iar în această formare harnică a creației rezidă adevăratul conținut al istoriei - nu ca o serie de nașteri senzoriale, ci ca o construcție a Împărăției lui Dumnezeu. *Istoria este*

reală - creația nu va dispărea, nu va fi desființată la „judecata zilei celei mari", ci se va schimba - „într-o clipă din ochi, la trâmbița de apoi"... În aceasta este taina evlaviei creștine, că în limitele și invizibilitatea existenței create, în îngustimea și smerenia vieții istorice, apare și se revelează Slava lui Dumnezeu - „în țara umbrei morții, lumina va străluci": taina Umilinței, taina „pomului crucii"... În aceasta este taina, că fiecare credincios în Hristos și în Biserică poate spune despre sine: „Sunt chipul slavei Tale inefabile, chiar dacă port rănile păcatului" (din canonul funerar).

„Noua creație", născută din isprava răscumpărătoare a Mântuitorului, nu este smulsă din lume, ci rămâne în ea. După cum a remarcat expresiv Vlad Soloviev într-una dintre lucrările sale timpurii: „Noul Ierusalim, cetatea Dumnezeului celui viu, nu există doar în gândurile, dorințele și sentimentele interioare ale creștinilor; formele divine ale Bisericii constituie deja acum adevăratele pietre ale temeliei sale, pe care va fi ridicată întreaga clădire divină și este ridicată în mod misterios continuu, astfel încât, deși *nu totul din Biserica vizibilă este divin, divinul din ea este deja ceva vizibil."* Reînnoirea înflăcărată a lumii *a început* și continuă - lumea, această viață tristă plină de suferință, nu a fost abandonată de Dumnezeu; în ea, în deșertăciunea și langurositatea istoriei empirice, „se împlinește misterul lui Dumnezeu", semințele harnice ale Împărăției cresc și vegetează. „Biserica vizibilă", Biserica, definită catehetic ca „o societate de oameni uniți prin credința ortodoxă, legea lui Dumnezeu, ierarhie și sacramente", este manifestarea *reală* a Bisericii invizibile, „imaginea" ei reală. „În această «imagine» vizibilă sau «Biserica vizibilă», a scris Mitropolitul Filaret al Moscovei, «se află» trupul nevăzut al lui Hristos sau «Biserica invizibilă», «Biserica glorioasă, neavând necurăție sau pată sau ceva de genul acesta», ci purtând «toată slava înăuntru» și pe care, prin urmare, nu o văd pur și separat... Biserica vizibilă, care *îmbracă nevăzutul, dezvăluie parțial puritatea nevăzutului, pentru ca toți să o găsească și să se unească cu ea și ascunde parțial slava ei"... «Biserica vizibilă» este revelația istorică a Bisericii invizibile,* «Biserica Dumnezeului celui viu, Stâlpul și Temelia Adevărului, sinodul și Biserica triumfătoare, întâiul născut scris în ceruri»... Tocmai pe această identitate mistico-metafizică, esențial-existentă se bazează întreaga taină liturgică, în care «puterile cerești slujesc nevăzut împreună cu noi»; în toate tainele harul divin și darurile Duhului Sfânt coboară cu adevărat, cel de dincolo de lume pătrunde în limitările create ale existenței pământești, transformând-o și transubstanțiind-o. Și „duhurile celor drepți plecați" și cetele de

îngeri, „cântând, strigând, strigând și vorbind” înaintea tronului Celui Preaînalt și pe pământ „care au atins dragostea”, asceții pentru Hristos și noi, păcătoșii și nevrednicii, - toți constituim *un singur* trup, aparținem unei *singure* Biserici și ne contopim într-unul singur în rugăciune plină de har și purtătoare de duh. Nu există nicio prăpastie între vremelnic și veșnic: crescând și fiind transformată prin puterea Duhului, *„Biserica istorică” devine și va deveni Casa Veșnică a Domnului Slavei.* Conform cuvântului Sfântului Ioan Gură de Aur, Biserica, aflată acum în pelerinaj pământesc, în esența sa „este cerească, și nu există nimic altceva decât raiul”...

„În Biserică”, a scris Sfântul Irineu de Lyon, *și anume, Biserica vizibilă, istorică, „* apostolii, ca un bogat într-o vistierie, *au pus din belșug tot ce ținea* de adevăr”. Și de aceea, oricât de departe ar fi „realizarea” de „ideal”, oricât de necomensurabilă ar fi cunoașterea prezentă „în parte”, cunoașterea „ca printr-o oglindă în divinație” de umplerea cu Duhul în zilele sperate, de cunoașterea promisă „față în față”, chiar acum Adevărul deplin și complet este revelat în experiența bisericească, Adevărul unul și neschimbător; și acum credincioșii, conform expresiei apostolice, „au o ungere de la Cel Sfânt *și cunosc toate lucrurile”.* Adevărul complet *și singurul* adevăr nealiat a fost revelat în decretele doctrinare ale sinoadelor și nimic din dogmele credinței ortodoxe nu va dispărea și nu vor fi adăugate altele noi, schimbând sensul celor vechi. *Acum nu poate exista o dezvoltare dogmatică a Bisericii:* căci dogmele nu sunt axiome teoretice din care se dezvoltă treptat și consecvent „teoreme ale credinței”; *dogmele sunt mărturii „potrivite lui Dumnezeu” ale spiritului uman despre ceea ce a fost văzut și experimentat, despre ceea ce a fost revelat și trimis în experiența catolică a credinței, despre misterele vieții veșnice revelate credinciosului.* În definițiile dogmatice ale credinței, se reflectă și se imprimă „viața în Hristos”, prezența Domnului în inimile credincioșilor. Potrivit Mântuitorului, viața veșnică constă în cunoașterea perfectă a lui Dumnezeu și, deși nu toți, ci numai cei „curați cu inima” Îl văd pe Domnul, noi vedem întotdeauna, fără distincție de timpuri și anotimpuri, vedem identic, deși în multe feluri. Disputele dogmatice din Biserică nu se refereau la conținutul credinței. Într-un anumit sens, se certau despre *cuvinte* - căutau și născoceau expresii „potrivite lui Dumnezeu” pentru experiența atotcuprinzătoare și identică, încă nefixată în veșminte verbale. Istoria termenului „consubstanțial” mărturisește acest lucru cel mai clar. În această plenitudine imediată și încredere în sine a cunoașterii experiențiale a lui Dumnezeu se află baza și sprijinul acelei hotărâri

îndrăznețe cu care Apostolul Pavel i-a anatematizat pe cei care ar fi învățat altceva decât ceea ce predica el; baza, de asemenea, a acelui zel pentru credință cu care învățătorii bisericii i-au excomunicat pe eretici. Căci Evanghelia Împărăției, păstrată de Biserică, nu este o evanghelie omenească și nu a fost primită de la oameni, „ci prin descoperirea lui Isus Hristos" și în ea este conținută „înțelegerea desăvârșită, cunoașterea Tainei lui Dumnezeu și Tatăl și a lui Hristos". Credința, ca o teofanie reală și o teoză reală, este în esență definitivă și dogmatică. *Credința este o experiență,* revelația lui Dumnezeu: și de aceea credinciosul afirmă cu îndrăzneală - „aceasta este adevărata credință" ... Credința este caracterizată de apodictism dogmatic, „căci Fiul lui Dumnezeu Iisus Hristos", după cuvintele Sfântului Apostol Pavel, „nu a fost «da» și «nu», ci în El a fost «da». „... Desigur, cu toată sârguința și frica de Dumnezeu este necesar să ținem cont de convenționalitatea și neputința înțelegerii noastre și de incomensurabilitatea afirmațiilor noastre în fața Tainei Necunoscute, să ținem cont de inevitabilitatea antinomiilor teologice; cu extremă prudență este necesar să evităm ispitele gnostice ale «credinței raționale» și să distingem convenționalul istoric de imuabil. Este necesar să distingem dogmele inspirate divin, pecetluite cu pecetea charismatică a Sinoadelor Ecumenice (credendum de fide), de opiniile teologice, chiar și cele ale Sfinților Părinți (de «teologi», cum le numea memorabilul V. V. Bolotov). Și cu toate acestea, credinciosul își menține o fermitate neclintită în mărturisire, „nefiind clătinat de vântul învățăturii", „având", în expresia apostolică, „plinătate" în Hristos. „Oricine L-a întâlnit odată pe Hristos Mântuitorul pe calea sa personală și a simțit dumnezeirea Sa", a scris recent părintele S. N. Bulgakov, „a acceptat în același timp toate dogmele creștine fundamentale - despre nașterea din Fecioară, și despre întrupare, și despre venirea în slavă, și despre venirea Mângâietorului, și despre Sfânta Treime". Toate acestea i-au fost revelate cu o claritate strictă în experiența credinței, într-un contact real cu „lucrurile nevăzute" și, prin urmare, nu se poate îndoi și „permite" alte dogme; în alte dogme *o altă viață, o altă experiență,* un contact cu altceva ar fi dezvăluit și ascuns.

În vremea sa, Schelling a subliniat, pe bună dreptate, că „nu se poate vorbi despre Dumnezeu în general, dacă se vorbește cu adevărat doar despre Dumnezeu"; „oricine vorbește doar despre Dumnezeu în general", a remarcat gânditorul german, „nu vorbește despre adevăratul Dumnezeu, ci despre altceva, căruia îi aplică doar numele de Dumnezeu... Singurul concept: Dumnezeu, θεός - este în sine gol:

doar un cuvânt". Nu se poate crede în „ceva" - și, prin urmare, credința adogmatică este absolut imposibilă: ar fi lipsită de cea mai esențială trăsătură a religiei, ar fi o dispoziție goală, un stil psihic gol - căci religia este religio, o combinație autentică și ontologică cu Dumnezeu. Cu toată inefabilitatea misterelor divin revelate, acestea sunt definite și individuale - și în mărturisirea credinței dezvăluim descriptiv această structură individuală a experienței spirituale.

Pe scurt și clar, credința (dacă este cu adevărat credință) *nu este posibilă decât sub forma mărturisirii;* „îngustitudinea minții confesionale" este tovarășul inevitabil al încrederii sincere, o consecință necesară a esenței real-experiențiale a credinței. Nu există nici exclusivitate intolerantă, nici alienare neiubitoare în distincția decisivă și îndrăzneață dintre „ortodoxie" și „heterodoxie": numai cel care privește domeniul dogmaticii religioase în ansamblu drept „poezia conceptelor", nesupusă evaluării „din punctul de vedere al adevărului", poate trata diferențele dogmatice cu toleranță, adică indiferent. În sfera adevărului, legea formei logice domnește supremă: „cuvântul vostru să fie da, da, nu să fie nu; și ce este dincolo de acestea este de la cel rău"... *Din* punct de vedere religios, este imposibil să considerăm „mărturisirile" ca forme de cunoaștere umană a plinătății inefabile a adevărului divin, la fel de corecte din punct de vedere istoric și providențial convenite, supuse unui fel de sinteză care va singulariza și va uni toată bogăția „sănătoasă" a fiecărei mărturisiri, aruncând în fiecare coaja ei pur umană. În spatele unui astfel de concept se află un fel de docetism filosofic și istoric care subestimează realitatea întrupărilor divine în lume: nu poate exista un creștinism „parțial", creștinismul lui „Pavel", „Petru" sau „Ioan"... Acest lucru a fost deja subliniat expresiv de Sfântul Apostol Pavel în misterioasa sa primă scrisoare către biserica din Corint: *„ Vreau să spun că voi spuneți: «Eu sunt al lui Pavel»; «Eu sunt al lui Apollo»; «Eu sunt al lui Chifa»; «dar eu sunt al lui Hristos»." Hristos a fost împărțit? Pavel a fost răstignit pentru voi? Sau ați fost botezați în numele lui Pavel?*„Diferențele dintre confesiunile creștine, chiar dacă numărul lor se reduce la trei «principale», nu sunt în niciun caz lipsite de ambiguitate în ceea ce privește acele nuanțe individuale inevitabile care au fost inerente predicării apostolilor individuali și teologiei diferiților părinți: confesiunile creștine sunt împărțite nu prin trăsături relative ale aspectului exterior, ci printr-o divergență semnificativă în înțelegerea sensului și esenței «mântuirii», în înțelegerea sensului vieții. Și această diferență reflectă eterogenitatea obiectivă a experienței, eterogenitatea vieții religioase în sine: creștinismul nu este

o colecție de învățături și reguli care pot fi descompuse în părți și separate unele de altele; și, pe de altă parte, nici catolicismul nu poate fi redus la «principiul autorității», nici protestantismul la principiul «cercetării libere» sau al «convingerii personale». Fiecare «confesiune» este un întreg viu. Și creștinismul, repetăm, este în primul rând o viață integrală, iar un mozaic de părți în ea este imposibil. «Biserica Sfânta Sofia» va fi un fenomen glorificat al Bisericii deja «existente» și nu o «uniune de Biserici». Singurul Percepția religioasă permisă a credinței ca experiență, ca inspirație divină, obligă la o astfel de reprezentare. Și prin urmare, dacă credința este adevărată, pecetea adevărului stă pe toate manifestările sale exterioare, ceea ce nu exclude, desigur, schimbările în latura pur umană a existenței bisericești. Dar numai „exteriorul" va include aici dogmele și, în special, „spiritul" credinței.

„Să ne iubim unii pe alții, ca să mărturisim *cu un suflet* "... Această exclamație liturgică solemnă indică singura cale spre unitatea creștină. Dar nu despre iubirea „naturală" se vorbește aici, nu despre „altruism", ci despre acea „poruncă nouă", a cărei înțelegere și împlinire este accesibilă doar celui renăscut prin harul baptismal, numai în Hristos - nu despre instinctul milei și al dreptății, ci despre iluminarea harnică a inimii, despre „totalitatea perfecțiunii".

Și această iubire nu este tolerantă, ci geloasă: nu gelozia rea-voinței și a încăpățânării de sine, ci gelozia unei conștientizări bucuroase a luminii. În culmile realizării creștine, „inima milostivă" se aprinde de milă pentru toată creația, chiar și pentru „dușmanii adevărului" și demoni, se aprinde de sete de mântuire pentru întreaga lume, dar zelul pentru credință nu este diminuat, „exclusivitatea" religioasă nu este înlocuită de indiferență sceptică... Dimpotrivă, orice „da" dogmatic răsună în conștiința purtătoare de spirit cu o forță sporită, nu este distorsionat în „nu" sau „nu știu" sau „nu contează". Nu degeaba cei mai statornici luptători pentru domnia credinței au ieșit din celulele ascetice ale Bisericii antice, încă aparent nedivizate. „Exclusivitatea" dogmei religioase, absolutismul credinței nu sunt identice cu intoleranța cotidiană: iubirea pentru „dușmanii adevărului" nu va împiedica pe cineva să distingă și să delimiteze adevărul de minciună și să respingă minciunile. Nu din sentimentul exclusivității dreptății se naște ostilitatea față de „dizidenți"; nu din absolutismul credinței s-au născut persecuțiile „ereticilor" și focurile Inchiziției, ci din convingerea esențial lumească și vanitoasă, „mult prea umană" a permisibilității smulgerii neghinei din ogorul Tatălui înainte de seceriș, a dezirabilității unei unificări autoritar-obligatorii a tuturor -

și, mai mult, pe baza ascultării exterioare față de „litera” heteronomă și nu a comunicării interioare-intime în spiritul dătător de viață.

Fără a compromite nici măcar o iotă din moștenirea sa dogmatică, credinciosul se va ruga, conform tradiției Bisericii primare, pentru dușmanii săi și „pentru cei de afară și cei care s-au rătăcit” și „pentru cei care ne prigonesc pentru numele Domnului” și pentru preoții păgâni, „ca Domnul să aibă milă de ei, să le vestească cuvântul adevărului, să le descopere Evanghelia Adevărului și să-i numere printre Biserica Sa Catolică și Apostolică”. Și în sufletul său nu va exista nicio umbră de mulțumire mândră, fariseică: căci credinciosul știe că fără chemarea Tatălui nimeni nu poate păși pe „calea vieții”, „nimeni nu-L poate numi pe Isus Domn decât prin Duhul Sfânt”. Și oferind cu ardoare rugăciuni pentru cei pierduți, pentru ca dreapta divină să le atingă sufletele tulburate și ca și ei să se odihnească în „îmbrățișarea Tatălui”, credinciosul îi mulțumește cu duioșie Domnului pentru mila Sa. „Doamne, Domnul meu! Bucuria mea! Dă-mi să mă bucur de mila Ta!” Aceasta nu anulează porunca ascezei și a ascensiunii active; dar, așa cum s-a exprimat Sfântul Macarie Egiptul, „chiar și cea mai înaltă asceză în fiecare virtute nu se împlinește și este aproape inutilă dacă acțiunea tainică a Duhului nu s-a săvârșit în același timp pe altarul inimii prin puterea harului”. De aceea, strigăm în fiecare zi: „Și iarăși, Mântuitorule, mântuiește-mă prin har, te rog: căci dacă mă mântuiești de fapte, nu este nici har, nici dar, ci mai degrabă o datorie... Dar fie vreau, mântuiește-mă, fie nu vreau, Hristoase, Mântuitorul meu, mijlocește repede, pier curând”...

Și mai mult: contrastând puternic calea îngustă a Ortodoxiei cu drumurile „heterodoxe”, nu prezicem nicidecum focul Gheenei și pierzarea veșnică pentru cei care cred diferit. Nu pentru că nu contează *cum și ce* să crezi, ci Domnului, numai Lui îi sunt descoperite „sfaturile inimii”, numai Lui îi este cunoscută alcătuirea Trupului Său și prin voia Celui Preaînalt, „nu prin fapte”, omul este îndreptățit. Tocmai asta a vrut să spună Sfântul Ioan Gură de Aur când a spus că Biserica îi cuprinde „pe credincioșii din toate locurile universului, pe cei care au trăit, au murit și vor veni în lume, *precum și pe cei care I-au plăcut lui Dumnezeu”.* Mitropolitul Filaret a vrut să spună și el acest lucru, explicând că „când inima este aprinsă de credință și dragoste, dogmatica rămâne pe margine”; „totuși, aceasta este o taină a providenței lui Dumnezeu”, a concluzionat el. Această taină nu ar trebui transformată într-o portiță de scăpare pentru cei slăbiți și șchiopătați pe ambii genunchi ai puținei credințe. Și ereticii au avut și

pot avea o taină, au o ierarhie carismatică, fără a înceta să filozofeze și să vorbească prostii: la urma urmei, ortodocșii, apropiindu-se de Euharistie, se roagă „ca Sfântul Potir să nu fie nici spre judecată, nici spre condamnare" pentru ei. Realitatea tainelor nu exclude posibilitatea erorilor: accesul nestorienilor siriaco-caldeeni la Ortodoxie conform „trei trepte", a episcopilor și preoților „în treapta lor existentă", nu înseamnă că decretul calcedonian este indiferent în isprava evlaviei creștine?

Mărturisind în mod expres identitatea Bisericii Ortodoxe cu *Biserica vizibilă,* păstrând cu respect tăcerea despre componența Bisericii Invizibile, neanticipând cu speculații îndrăznețe divizarea divină a omenirii în oi și capre, recunoscând cu tristețe „mărturisirile heterodoxe" ca schisme și diviziuni - tânjim după unitatea *vizibilă* a lumii creștine, comuniunea universală a rugăciunii și unanimitatea dogmatică aici pe pământ: „Și dă-ne nouă cu o gură și o inimă să slăvim și să cântăm laudele Preacinstului și Mărețului Tău Nume"... Nu ne rugăm pentru unificarea și acordul exterior, nu pentru o „coaliție" stabilită prin permisiune și concesii, ci pentru o fuziune profundă și sinceră în unitatea credinței, în unitatea experienței pline de har și a isprăvii spirituale, în „unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu"... *Ne rugăm ca întreaga lume să devină ortodoxă...* Repetând cuvintele rostite odată de Sfântul Grigorie Teologul, „nu căutăm victoria, ci întoarcerea fraților noștri, de care despărțirea ne chinuie" - întoarcerea lor la Cel Dătător de Viață Sursa Adevărului. Într-un anumit sens, căutăm *victoria:* „căci oricine este născut din Dumnezeu învinge lumea; *și aceasta este victoria care a învins lumea: credința noastră"...*

Numai o astfel de misterioasă „unitate a spiritului în unirea păcii" *în cadrul* organismului divin-uman al Bisericii are conținut *religios* și numai în ea arde și tânjește inima credincioasă. Conștiința creștină *ca atare* este infinit străină și fără legătură cu ideea unei combinații extra-religioase de forțe pentru a combate necredința, așa cum ideea unei unificări puternice, organizaționale, a oamenilor într-o singură „turmă" aici pe pământ îi este străină și îndepărtată - cel puțin în numele lui Hristos. Aceste planuri intră în gândirea religioasă din exterior, ca aplicații ale „cunoașterii numite fals", ca „o înșelăciune deșartă, după elementele lumii și nu după Hristos". Dar ele intră ca o ispită puternică, o ispită lingușitoare care vrăjește sufletele slabe. În perioadele de adversitate și tulburări istorice, în epocile „de tranziție" și catastrofale, dorința de reconciliere și unire universală se trezește cu

o tensiune deosebită și o acuitate incitantă: în contrast cu suferința pe care o îndură, ca o dulce viziune într-un deșert arzător, oamenilor obosiți începe să li se pară, cu o insistență forțată, că *dacă* „barierele confesionale" ar cădea, *dacă* toți credincioșii ar putea să se „ridice" deasupra „motivelor" dezbinării, dacă ar putea să se unească în spatele unei cauze religioase-creative comune, atunci în fața atacului prietenos al armatei „coaliției" fortăreața răutății s-ar prăbuși, iar cerul s-ar pleca spre pământ... Cu cât noaptea este mai neagră, cu atât aspirațiile devin mai nestăvilite: în maximalismul lor utopic rezidă întreaga putere psihologică a predicii „toleranței". Ideea unificării este îmbrăcată într-o îndrăzneață fantezie apocaliptică, visul fraternității creștine universale se contopește cu visul „frăției națiunilor" și al „păcii veșnice" și se transformă într-un panaceu socio-politic, într-o „utopie a paradisului pământesc"...

Insuficiența

Aici se întâmplă!

Și așteptarea arzătoare a „fericirii" și bunăstării universale pe *acest* pământ, în limitele *acestui* orizont istoric, presentimentul ademenitor al puterii și gloriei obscurează cealaltă lume, înecă speranțele deja timide ale „vieții veșnice"... Și aici este expusă natura esențial seculară a acestui „ideal religios-social".

Speranța creștină este îndreptată în întregime spre a Doua Venire. Aceasta nu înseamnă o indiferență dură, severă față de deșertăciunea vieții și față de creatură, care s-a supus fără voie deșertăciunii și totuși „gemește și se chinuie împreună până acum"... Și nici nu înseamnă răbdare inactivă față de lume. Dar speranța creștină nu se bazează pe prinți - nici măcar pe „prinții Bisericii" - și nu pe fiii oamenilor. În efectul vindecător al *unificării autoritar-organizaționale* a oamenilor cu opinii diferite, în posibilitatea *unei ieșiri lumești* din „sclavia decăderii", în semnificația efectivă a „idealului social", *adică o formă de organizare necondiționată și lipsită de ambiguitate, complet perfectă a relațiilor interpersonale,* care ar realiza *automat* și deodată atât coerența maximă a întregului, cât și plenitudinea satisfacției individuale - (mai mult, pentru *fiecare în parte*) - în toate aceste miraje ale unei imaginații obosite și decadente, creștinul nu crede *și nu poate* crede. Căci numai o societate a celor drepți poate fi o societate dreaptă, iar munca la viață trebuie să înceapă nu cu perfecționarea sistemului, ci cu iluminarea spiritului.

Evanghelia este proclamată „fiecărei făpturi”, ea prevestește reînnoirea și transformarea universală, *dar se adresează doar individului, pocăinței personale, exploatării personale.* Creștinismul este în esență conciliar, catolic și nu cunoaște un individ izolat, anarhic autoguvernat; dar nici nu cunoaște un colectiv fără chip, nu cunoaște întreguri colective. Numai în acțiunea personală și în iluminarea personală se realizează „a doua naștere” - „prin apă și Duh”, „botezul focului Baphomet”, în expresia lui Carlyle; și numai creștinii renăscuți prin har, „cumpărați cu un preț”, ca membri ai unui singur corp charismatic, sunt uniți în unitate. Și de aici - indiferența față de bunurile lumești: căci „ce-i folosește omului să câștige toată lumea, dar își pierde sufletul?”

În spatele căutării unui „ideal religios-social” se află un atașament pasional, carnal față de „ceea ce este aici” - nu o dorință plină de bucurie pentru haina sophiană nepieritoare a lumii, ci o melancolie lumească, o poftă lumească. Această motivație seculară și lumească pentru ideea unei uniuni creștine exterioare este dezvăluită cel mai viu și indicativ în visele teocratice ale lui Vlad Soloviov. Forța motrice a căutării sale încă de la o vârstă fragedă a fost înțelegerea „scopului existenței umane”, a „existenței umane normale” ca „formarea unei organizații umane universale complete” - o teocrație liberă. Tocmai această „societate ideală” i se părea măsura „vârstei” Bisericii universale; Biserica a fost transformată în conștiința sa într-un „ideal social”, iar sarcina transformării harnice a creației în „libertatea gloriei fiilor lui Dumnezeu” a fost distorsionată în sarcina de a aranja existența binecuvântată a „oamenilor trupești” aici pe pământ prin reorganizarea relației dintre forțele *umane* actuale și prezente . Catastrofele escatologice au fost incluse în țesătura imanentă a evoluției istorice ca etapă naturală a acesteia, așa cum miracolul Învierii lui Hristos a fost interpretat ca o metamorfoză evolutivă. Și în legătură cu aceasta, locul isprăvii a fost ocupat de *„politica creștină”.* Primul său pas pentru Soloviov a fost „unificarea Bisericilor”, concepută în întregime secular, ca unificare *a puterilor* - în cele din urmă, cel mai puternic monarh secular - Țarul Alb al Rusiei, cu monarhul Bisericii - Papa. Și această pereche conjugată de monarhi urma să apară ca viceregele lui Dumnezeu pe pământ. Speranța finală: „Dumnezeu va fi totul în toți” - s-a transformat în ideea de „cultură religioasă”, sfințire religioasă a tuturor aspectelor vieții prezente și *s-a epuizat* prin aceasta. Pe bunurile lumești, pe râurile de lapte și miere care vor curge în împărăția mesianic, Soloviov subliniază în predica sa de unire; lucrarea „teocratică” *sau* „dumnezeu-umană” (acest „sau” este extrem de caracteristic pentru el!) i se pare crearea unui corp

„vizibil", pământesc, de *mare putere* pentru spiritul pan-creștin invizibil. Soloviov visează la un regat pământean, la Orașul de Aici - și este ispitit de falsul patos erotic al pasiunii pentru *acest* pământ, „Stăpâna Pământ".

În această înșelăciune erotică, în preferința subconștientă a umanului față de divin, se află rădăcina latinofiliei sale și nu invers, și *nu în latinism* se află rădăcina planului său teocratic. Soloviov, la fel cum a făcut-o mai târziu, a dezvoltat ideea unei „teocrații libere" atunci când l-a văzut pe Papă ca purtător al „tradiției Antihristice". Chiar și Dostoievski, care a respins „a treia ispită a diavolului" și Roma, care a proclamat un nou Hristos care a fost de acord cu totul la ultimul conciliu nelegiuit, a fost parțial infectat cu ispita religioasă-socială și totuși a văzut „marele destin al Ortodoxiei pe pământ" în faptul că *„statul se transformă în Biserică,* se înalță la Biserică și *devine Biserică pe întregul pământ".* Și aici speranțele creștine sunt închise în cercul îngust al lumii vizibile - sunt limitate la „așteptarea unei transformări complete a societății ca o uniune aproape încă păgână într-o singură Biserică universală și conducătoare" - *vizibilă și pământească.* Și slavofilismul timpuriu, ca filozofie a istoriei ruse, se afla în cercul fermecat al utopismului social: visul unei societăți și culturi ortodoxe este similar cu visele saint-simoniene, cu dorința romantică pentru orașul medieval și cu etatismul ultramontan al teocraților francezi cu de Maistre în frunte... Chiliasmul socialist, ideologia „sfintei uniuni", visele masonice despre „adevăratul creștinism", mesianismul religios naționalist, polonez și rus - toate aceste curente de gândire *socială* ale secolului trecut sunt inspirate de ideea *unei împărății pământești.* Prăpastia dintre lumea păcătoasă, creată, și lumea divină, plină de perfecțiune, este înlocuită de dialectica gnostică și calculele conform „principiului rațiunii suficiente", iar „angoasele sclavilor" ale acestei lumi invadează liber lumea sfințeniei.

Acestui „creștinism roz", inspirat de așteptarea idilică a *succesului* procesului istoric local, nu-i opunem „non-acțiunea" contemplativă a pesimismului „negru", care neagă lumea. Există acțiune creștină în lume și ea se bazează pe șapte oameni drepți: dar acești oameni drepți nu construiesc o cetate pământească, ci fac din sufletele lor un templu al Dumnezeului Ceresc. Nu în creația Leviatanului „teocratic" este „sfințit" „numele" Domnului și construit Trupul lui Hristos, ci în pace și dreptate în Duhul Sfânt. Cultura religioasă *este posibilă* și necesară, dar nu ca o formă înrobitoare,

lipsită de ambiguitate, nu ca un sistem special: tot ce face credinciosul, el face în Dumnezeu, iar *aceasta* este cultura religioasă. A fost creată de asceți și făcători de minuni care au atins incoruptibilitatea și au strălucit asupra lumii. A fost creată de profeți și învățători inspirați divin, chiar și în limbi. Psaltirea și Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, frescele catacombelor și imnurile Bisericii - acestea sunt cărămizile culturii religioase; dar Cetatea nu este construită din ele... Sfânta Iuliana de Lazăr și Sfântul Tihon de Zadonsk sunt purtătorii culturii religioase; dar ei „au ieșit din *tabără"* pentru a-L întâlni pe Domnul. Și despre această construcție Dostoievski a pus cuvinte sincere în gura bătrânului Zosima: „Dacă ai străluci, atunci cu lumina ta ai lumina calea altora, iar cel care a săvârșit răul, poate că nu l-ar fi săvârșit în lumina ta. Și chiar dacă ai străluci, dar vezi că oamenii nu sunt mântuiți, nici măcar în lumina ta, atunci rămâi ferm și nu te îndoi de puterea luminii cerești; crede că dacă nu sunt mântuiți acum, atunci vor fi mântuiți mai târziu. Și dacă nu sunt mântuiți mai târziu, atunci fiii lor vor fi mântuiți, căci lumina ta nu va muri, chiar dacă tu ai murit deja. *Cel drept pleacă, dar lumina lui rămâne."*

Performanța perfecțiunii personale nu exclude, ci *include* activitatea socială: este realizarea legământului creștin fundamental al iubirii față de aproapele. Nu există un *ideal social,* nu există forme speciale, perfecte de viață și organizare cotidiană, imprimate cu absolut. Absolutul se revelează doar în individ: există chipul lui Dumnezeu în om, dar nu în stat, societate sau orice alt colectiv. Evanghelia nu poate fi extinsă într-un cod de prescripții juridice, într-o constituție a unei societăți ideale, normale, „dreapte"; nu se poate deriva un cod de legi din experiența religioasă. Construcția socială este o chestiune seculară și este sfințită de faptul că credincioșii o fac în spiritul iubirii sacrificiale și al milei. Aceasta este singura „comunitate religioasă" posibilă, singura „teocrație" posibilă. Cultura religioasă este o sarcină normativă a creativității personale, este măsura acesteia - nu este un „sistem" care va fi vreodată realizat și va aduce beneficii forțate oamenilor.

„A treia ispită a diavolului" este ispita *acestei transformări lumești* , ispita împlinirii religioase *dinaintea celei de-a Doua Veniri și a învierii morților,* ispita imanentismului religios-istoric. Cu toată vivacitatea sa, ea a fost exprimată în romano-catolicism, în latinism, de unde a infectat întreaga umanitate romano-germanică. Fără a nega realitatea vieții misterioase din catolicism, recunoscând pe deplin prezența darurilor pline de har în el, putem în același timp să repetăm pe deplin

intuițiile lui Dostoievski. Roma papilor, vedea el, „este Roma lui Iulian Apostatul, dar nu învinsă, ci ca și cum L-ar fi cucerit pe Hristos într-o nouă și finală bătălie" - un nou imperiu roman cu papa pontifex maximus în frunte. Nu cu reproș, ci cu o alarmă tristă, Dostoievski afirma că catolicismul „a proclamat un nou Hristos, spre deosebire de cel anterior, sedus de a treia ispită diavolească, regatele pământești". Problema nu este setea de putere a papilor sau *declinul* moral al clerului; Catolicismul este un creștinism secularizat în însăși spiritul său, iar acest lucru nu provine dintr-o slăbiciune a voinței, ci dintr-o distorsiune a conștiinței religioase. Indiferent cum este explicat istoric și genetic, rămâne cert că legea veche, care domnea înainte de har, a rămas neîntrecută în catolicism, iar credința în latinism a fost distorsionată într-o „gnosis numită fals", într-un sistem probatoriu, într-un cod de norme juridice. Evaluarea religioasă a catolicismului *ca mărturisire* nu poate fi determinată doar prin referințe istorice și canonice sau prin referire la evlavia oamenilor drepți individuali. Spiritul iuris civilis, și nu Evanghelia, respiră în dogma catolică. Dogma fundamentală a credinței, dogma răscumpărării, este interpretată aici în termeni de drept penal, iar vindecarea harnică a sacramentelor este transformată parțial în disciplină închisorii, parțial în magie naturalistă (opera superrogatoria, eficacitatea sacramentelor ex opere operato). Și toate acestea sunt încununate de substituirea idealului *escatologic* al transformării carismatice a creației cu idealul *istoric* al Civitatis Dei universale: „Papa a devenit un carismatic universal, ceea ce în păgânism doar faraonul, fiul lui Dumnezeu, regele și marele preot, se putea simți a fi", notează din inimă părintele S. N. Bulgakov. „Papa îl înlocuiește pe Hristos pe pământ, *iar monarhia sa este deja împărăția milenară a lui Hristos cu sfinții săi:* aceasta este logica inevitabilă a papismului. În Roma imperială, sub tiara papală, divus caesar este din nou înviat, falsa teocrație păgână prinde viață. *Și dacă împărăția lui Hristos a fost deja realizată la Roma, atunci Cel care vine este un obstacol inutil, căci lucrarea Lui a fost deja făcută.*și se află în mâinile sigure ale societatis Jesu"... „Legenda Marelui Inchizitor" nu este o calomnie sau o caricatură, ci o tragedie cutremurătoare... Legământul harului a devenit în catolicism legământul legii, legământul „de pe Muntele Sinai, născând sclavia"... Și de aceasta se leagă pierderea graniței dintre adevărul revelat de Dumnezeu și „adevărul natural" - înțelegerea umană, care se manifestă atât de puternic în canonizarea realizărilor condiționate ale cunoașterii logice - mă refer la declararea sistemului de filosofie al lui Toma de Aquino philosophia perennis, infailibil. Dogmele credinței și dogmele

cunoașterii devin o adevărată plasă dogmatică pentru un individ liber, se transformă în articole ale dreptului penal.

„Dar Ierusalimul de sus este liber”... Nu trebuie să zidim o cetate aici, nici măcar în numele lui Dumnezeu: căci Împărăția lui Dumnezeu nu este din lumea aceasta. Biserica vizibilă, embrionul viitoarei Cetăți a Dumnezeului celui Viu, venind nu pe *acest* pământ, ci pe cel „nou”, singurul lucru etern și esențial în istorie este slujba sacramentelor și nu guvernarea lumească. Noul Ierusalim nu se va deschide niciodată și nu se deschide într-un califat, nu va deveni niciodată un „ideal social”... Aceasta este evanghelia ortodoxă a libertății. Și de aceea, conștiința ortodoxă nu tânjește după puterea omenească, nu după cooperarea externă, nu după o unificare conciliantă și compromisoare, ci după iluminarea de Sus, după formarea unui om păcătos „sufletesc” într-un om spiritual și purtător de duh. Prin puterea divină se stabilește unitatea lumii, și nu în organizarea externă, ci în *„unanimitate”,* în „unitatea harului lui Dumnezeu”, în comuniunea catolică a unei experiențe religioase identice.

Și, amânând împlinirea completă a unității până la vremurile apocaliptice, conștiința ortodoxă nu fuge de lume, nu o disprețuiește. În spatele aspirației pentru a Doua Venire există un sentiment ascuțit al răului real, invincibil doar prin puterea omenească. Biserica știe că „lupta ei nu este împotriva cărnii și sângelui, ci împotriva domniilor, împotriva puterilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății din locurile cerești” - și, prin urmare, înainte de judecată și dezbinare, înainte de „a doua moarte”, Dumnezeu *nu poate* fi imaginat ca fiind totul în toți. Sursa răului nu se află în dezbinarea subiectiv-psihologică și în autoafirmarea oamenilor: există „adevăratul” tată al minciunii... Și el va fi aruncat afară numai în „zilele din urmă” - la „judecata zilei celei mari”. Este alungată și în această viață - „prin rugăciune și post”, participarea la viața plină de har și tainice a Bisericii și ascetism creativ personal, isprava iubirii sacrificiale și dezinteresate pentru aproapele - nu prin aproapele în carne și oase, ci prin unitatea jertfei de pe Golgota și unitatea Mijlocitorului din Noul Testament. Nu *„politica creștină”,* ci slujirea sacramentelor este calea de a instaura Împărăția lui Dumnezeu.

Două planuri, două legăminte se luptă în istorie: cel al lui Hristos și cel al omului - legământul harului și legământul legii. Planul organizării obligatorii, automat benefice, magic infailibile în ascultare externă față de o normă general semnificativă, abstractă - și legământul „unității

spiritului în uniunea păcii", al realizării personale și al îndrăznelii libere. Voința timidă este derutată de nesiguranța căii creative, căci „nu există promisiuni din cer" - promisiuni de ordine do ut des. Iar conștiința obosită este sedusă de strălucirea senzuală a promisiunilor „legii"... Există *„ispite religioase",* ispite ale slăbiciunii lumii înconjurătoare, ale tristeții și vanității ei, ispite ale limitărilor create, ale invizibilității și intangibilității Spiritului. Și din ele se naște păcatul „autojustificării religioase". Puterea de a se preda fără teamă încântării îndrăznețe a luptei pentru durere lipsește - speranța caută cârje. Și le găsește în supraestimarea de sine. Această combinație de timiditate și aroganță este paradoxală: dar neobișnuit de des... Necrezând în eroism, bazându-se pe necesitatea automată a „progresului", o persoană păcătoasă își ascunde „ulcerul" de sine însuși, afirmând realitatea propriei puteri. Acestui creștinism „roz" i se opune legământul eroismului: în melancolie, simțind ineficiența voinței sale, credinciosul știe că în iluminarea rugătoare „totul este posibil" pentru el, că este ajutat de „Cel care lucrează în noi prin silă poate face incomparabil mai mult decât cerem sau gândim". Și de aceea inima lui nu este tulburată și nu se teme: căci are promisiunea: *„Dumnezeu este cu noi! Înțelegeți, neamuri, și supuneți-vă: căci Dumnezeu este cu noi!"* Și, privind la langurosul rău al lumii, la ispite și neghină, strigă cu tandrețe: „Privește din Ceruri, Dumnezeule, și vezi și cercetează această vie și întărește-o, pe care a sădit-o dreapta Ta!"

Praga Cehă 1923.1.30

Pliant misionar nr. 95l, Misiunea Ortodoxă Sfânta Treime, 466 Foothill Blvd, Box 397, La Canada, Ca 91011, SUA, Redactor: Episcopul Alexander (Mileant)